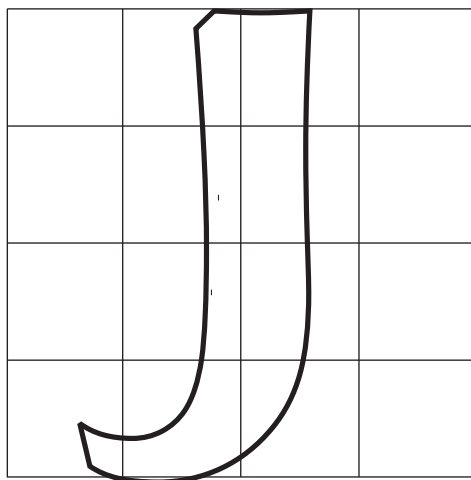

UNIwersytet w Białymstoku
Wydział Filologiczny

**BIAŁOSTOCKIE
ARCHIWUM
JĘZYKOWE**

NR 10

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
Białystok 2010

Joanna SZERSZUNOWICZ

Uniwersytet w Białymstoku

ZWIĄZKI FRAZEOLOGICZNE OPISUJĄCE OBJAWY GNIEWU W JĘZYKU POLSKIM I WŁOSKIM. ANALIZA KONTRASTYWNA

Uczucia, emocje i towarzyszące im przeżycia stanowią częsty temat prac językoznawczych, ich opisowi został poświęcony czternasty tom serii „Język a kultura” zatytułowany *Uczucia w języku i tekście* (2000). Badania nad językowym wyrażaniem uczuć mogą skupiać się na rozmaitych aspektach, na przykład na metaforyce, wykładnikach pojęć czy językowych obrazach uczuć (Tomczak 1994; Jędrzejko 1998, 2000; Pamies Bertrán, Iñesta Mena 2000; Karaś 2002). Nader interesujące jest analizowanie problemów związanych z językowym ujmowaniem uczuć w perspektywie kontrastywnej, ponieważ można przyjąć założenie, że konceptualizowanie emocji w poszczególnych kulturach różni się przynajmniej w pewnym stopniu (por. Krzyżanowska 2008: 61–78), a ponadto niektóre emocje są specyficzne dla danej kultury, na przykład w kulturze polskiej – tęsknota (Pajdzińska 2003; Krzyżanowska 2005a; 2005b) czy uczucie, którego językowym wykładnikiem jest słowo *prзыкro* (Wierzbicka 2001).

Emocje negatywne, silniej odczuwane przez człowieka niż pozytywne, są opisywane przez liczne jednostki leksykalne i frazeologiczne (Mikołajczuk 1994). Należy do nich gniew, obok strachu uważany za główną, podstawową, wrodzoną emocję ludzką (Spagińska-Pruszk 2005: 8), którego językowy obraz analizowano na materiale jednojęzycznym (Mikołajczuk 1999), jak również w ujęciu kontrastywnym, między innymi w języku polskim w porównaniu z angielskim (Mikołajczuk 2003) i w zestawieniu ze szwedzkim (Gruszczynska 2003) oraz w angielskim i japońskim (Ishida 2004; 2005).

Niniejszy artykuł wpisuje się w nurt tych badań, ponieważ przedstawiona w nim zostanie analiza konfrontatywna jednostek frazeolo-

gicznych opisujących objawy gniewu w języku polskim i włoskim. Celem analizy jest ustalenie podobieństw i różnic w sposobie językowego ujmowania gniewu, o którym mówi się niemal wyłącznie metaforycznie (Kövecses 2005: 20), oraz przedstawienie typologii ekwiwalentów jednostek frazeologicznych opisujących objawy gniewu w porównywanych językach. Materiał badawczy stanowią związki frazeologiczne opisujące objawy gniewu wyekscerpowane ze słowników ogólnych obu języków oraz z opracowań frazeologicznych, jedno- i dwujęzycznych, tworzące dwa porównywalne ilościowo korpusy: polski, obejmujący 75 jednostek, oraz włoski, w skład którego wchodzi 87 związków frazeologicznych.

1. DEFINICJA POJĘCIA GNIEW W POLSKICH I WŁOSKICH OPRACOWANIACH LEKSYKOGRAFICZNYCH

Definicje leksykograficzne słowa *gniew* określają przyczynę nazywanej emocji, wskazują na jej gwałtowny charakter i opisują objawy. Przykładowo, według *Uniwersalnego słownika języka polskiego* *gniew* to „gwałtowna reakcja na jakiś przykry bodziec zewnętrzny wyrażająca się podnieceniem, niezadowolaniem, oburzeniem; złość, wzburzenie, wściekłość, irytacja; przest. konflikt, kłótnia” (USJP, I: 1035).

Z kolei słownik włoski *Il dizionario della lingua italiana* podaje następującą definicję korespondującego wyrazu *ira*: „stato di violenta agitazione che tende a manifestarsi con parole di stegno e gesti di colera aggressiva, indignazione e sim.; (...); chi è fuori di sé per la rabbia, furia” (DeM: 1298)¹. W definicji włoskiej wymienione są następujące objawy gniewu: typowe zachowania werbalne i gestualne, utrata panowania nad sobą.

Jak widać z powyższego zestawienia, gniew to uczucie, które definiowane jest między innymi poprzez opisywanie objawów tej emocji, które postrzegane są jako prototypowe. Innymi słowy, istnieje zespół objawów gniewu kojarzonych przez użytkowników języka jako charakterystyczne dla tego uczucia, co znajduje odzwierciedlenie w definicjach słownikowych wyrazu *gniew*.

¹ W języku włoskim słowo *ira* ma następujące synonimy: *collera, rabbia, irritazione, stizza, indignazione, furia*.

2. GNIEW JAKO UCZUCIE OPISYWANE METAFORYCZNIE W PERSPEKTYWIE KONTRASTYWNEJ

W pracach językoznawczych, na co zwraca uwagę Jadwiga Puzynina, przyjmowany jest podział na uczucia o charakterze zdarzeniowym, czyli afekty oraz uczucia o charakterze dyspozycji psychicznych (usposobienia, nastroje, uczucia-postawy), ujmowane są one jako dyspozycje do afektów (Puzynina 2000: 9). Złość to afekt, który w ujęciu psychologicznym zaliczany jest do uczuć niższych pozostających w opozycji do wyższych, na przykład przyjaźni czy wdzięczności. W innym ujęciu gniew, podobnie jak strach, smutek, radość, należy do wzruszeń (Mikołajczuk 2003: 116).

Konceptualizacja uczuć za pomocą metafor i metonimii pojęciowych motywowana jest naturą emocji, „słabo wyrazistych w doświadczeniu, a więc wyrażanych za pomocą pojęć bardziej konkretnych, takich jak objawy fizjologiczne, przyczyny czy dziedziny pozaemocjonalne (...)” (Mikołajczuk 2003: 116). Pisząc o badaniach etymologicznych w rekonstrukcji językowego obrazu świata, Mariola Jakubowicz przedstawia następujące metafory gniewu: ‘Gniew’ to istota żywa – jest *nieopanowany*, ale sam *opanowuje kogoś, napada*; ‘gniew’ to choroba – *konwulsje gniewu*; ‘gniew’ to ogień, gorąco – *wzniecać gniew, ochłonąć z gniewu*; ‘gniew’ to zjawisko atmosferyczne – *błyskawice, gromy gniewu*; ‘gniew’ to morze – *fala gniewu, gniew wzbiera w kims*; ‘gniew’ to gotująca się woda – *kipieć gniewem*; ‘gniew’ to materiał wybuchowy – *wybuhać gniewem* (Jakubowicz 1999: 125–126). Pojawia się więc pytanie, czy istnieją konceptualizacje gniewu, emocji odczuwanej przez ludzi z rozmaitych kultur², o charakterze uniwersalnym.

W wielu językach europejskich występują jednostki frazeologiczne realizujące konceptualizację GNIEW JAKO GORAĆCA CIECZ W POJEMNIKU (ang. ANGER AS HEAT OF A FLUID IN A CONTAINER). Dmitrij Dobrowol’skij i Elizabeth Piirainen odnoszą się jednak krytycznie do stwierdzeń dotyczących uniwersalności tejże konceptualizacji (Dobrowol’skij, Piirainen 2005: 124–128). Odwołują się oni do patologii humorальной, znanej od antyku do współczesności hipotezy Hipokratesa (460–370 p.n.e.) o wpływie czterech płynów, tj. krwi, żółci, śluzu i czarnej

² Przekonanie, że gniew jest odczuwany przez każdego odzwierciedlone jest w przysłowia, na przykład: pol. *Nie ma ryby bez ości, a człowieka bez złości*; wł. *Anche la mosca ha la sua ira* (dosł. Nawet mucha ma swój gniew; zob. DDP: 150–151).

żółci, na temperament człowieka. Równe proporcje płynów zapewniać miały człowiekowi zdrowie, jednak ich idealna równowaga uznawana była za rzadkość. Przewaga jednego z płynów nad innymi decydowała o podatności danej osoby na określone choroby i predyspozycjach do określonego temperamentu. Jeżeli u danego człowieka przeważała krew, był on sangwinikiem, w przypadku przewagi żółci – cholerykiem, jeśli najwięcej było śluzu – flegmatykiem, gdy zaś czarnej żółci – melancholikiem (Mischler 2009: 261–262). Nadmierne wydzielanie żółci u choleryka wywoływać miało gniew i wybuchowość.

Jak widać z materiału egzemplifikacyjnego, pogląd ten ma odzwierciedlenie w postaci różnorodnych związków frazeologicznych o podobnej obrazowości. Wiele jednostek to związki motywowane zbieżnymi obserwacjami odczuć człowieka odczuwającego gniew (Schwarz-Friesel 2007: 60–61). Jednak należy pamiętać, że z powodu kulturowo uwarunkowanych różnic w konceptualizacji uczuć z grupy gniewu, wśród omawianych frazeologizmów będą takie, które są charakterystyczne dla danego języka. Przykładowo, Keiko Matsuki zwraca uwagę na fakt, że w języku japońskim gniew umiejscawiany jest w brzuchu i prototypowy scenariusz zakłada ruch na linii brzuch (*hara*) – klatka piersiowa (*mune*) – głowa (*atama*) (Matsuki 1995: 137–151).

Analizując frazeologiczny opis objawów gniewu, warto nadmienić, że nie we wszystkich językach omawiane połączenia wyrazowe są somatyzmami. Przykładowo analiza tunezyjskiej odmiany języka arabskiego wykazała, że mówienie o gniewie odbywa się poprzez odwołania do zwyczajów związanych z kulturą arabską, zwłaszcza rytualnym zabijaniem barana (Maalej 2004: 72). Objawy gniewu interpretowane są przez filtry kulturowe, co wpływa na powstawanie w poszczególnych językach związków różniących się obrazowością.

3. OPISYWANIE OBJAWÓW GNIEWU WE FRAZEOLOGII POLSKIEJ I WŁOSKIEJ

Zarówno w języku polskim, jak i włoskim, liczne frazeologizmy opisują objawy gniewu poprzez odwołania do fizjologii człowieka, mianowicie do zaburzeń pracy organizmu ludzkiego wywołanych tą emocją, przejawiających się w zakłóceniach funkcjonowania układu pokarmowego, oddechowego i krwionośnego oraz narządów wewnętrznych.

Ponadto, polskie i włoskie opracowania frazeograficzne zawierają stałe połączenia wyrazowe motywowane reakcjami ekspresyjnymi osób odczuwających gniew, mianowicie zmianami widocznymi na twarzy osoby przeżywającej tę emocję, jej gestami czy też sposobem poruszania się³.

W porównywanych zasobach frazeologicznych występują również jednostki, które odnoszą się do wyrażania behawioralnych objawów gniewu przez człowieka, do których należą agresja fizyczna i agresja werbalna oraz zaprzestanie kontaktu na skutek gniewu. Zachowania te, na co zwraca uwagę Agnieszka Mikołajczuk, są „w pewnym stopniu uwarunkowane kulturowo” (Mikołajczuk 1994: 22), stanowią więc interesujący materiał badawczy w perspektywie kontrastywnej.

3.1. WYRAŻANIE FIZJOLOGICZNYCH OBJAWÓW GNIEWU WE FRAZEOLOGII POLSKIEJ I WŁOSKIEJ

W języku polskim funkcjonuje idiom *chory ze złości* odwołujący się do postrzegania osoby odczuwającej gniew jako chorej, u której obserwuje się różnego rodzaju zaburzenia czynnościowe. Jednostki frazeologiczne nazywające fizjologiczne objawy gniewu stanowią liczną grupę związków w obu badanych językach, obejmującą 37 polskich związków i 43 włoskie jednostki.

Pisząc o mówieniu o uczuciach za pomocą frazeologizmów, Anna Pajdzińska stwierdza: „Zasób frazeologiczny polszczyzny dostarcza niezliczonych dowodów, że w naszej kulturze uczucia wiążą się przede wszystkim z sercem, znacznie rzadziej z duszą, wątrobą czy innymi częściami ciała” (Pajdzińska 1999: 91–94). Konstatacja ta dotyczy również wyrażania gniewu, czego dowodem są następujące jednostki frazeologiczne: *mieć serce pełne złości*⁴. W języku włoskim występują związki frazeologiczne z komponentem *il cuore* ‘serce’ o innej metaforze, mianowicie *mangiarsi/rodersi il cuore* (dosł. zjadać/niszczyć sobie serce).

³ Wiele z nich istnieje również w innych językach, co jest uwarunkowane wspólnymi mechanizmami psychologicznymi, o czym wspomina Elisabeth Piraiinen (2008: 217).

⁴ Warianty: *gniew przepelnia komuś serce, coś budzi gniew w czyimś sercu, czuć w sercu gniew*.

W obu językach liczne są jednostki motywowane potoczną wiedzą na temat związku odczuwania gniewu z wydzielaniem żółci⁵. Frazeologia odzwierciedla przekonanie o wpływie nadmiernego wydzielania żółci na koloryt cery. W języku polskim i włoskim występują takie jednostki, jak: *być sinym ze złości, być purpurowym ze złości; essere giallo dalla rabbia/di bile* (dosł. być żółtym/bladym ze złości)⁶, *giallo dalla/di bile* (dosł. żółty od żółci), *faccia libida*⁷ (dosł. sina twarz (ze złości, strachu), por. USWP: 634), *diventare verde dalla bile/di bile* (dosł. stać się zielonym ze złości)⁸, *farsi verde per la rabbia* (dosł. zrobić się zielonym z wściekłości).

Komponent *żółć/bile* jest synonimem gniewu, co ilustrują następujące związki: pol. *żółć kogoś zalewa z gniewu/ze złości, żółć się w kimś gotuje/burzy/wzbiera*; wł. *ingoiare bile* (dosł. połknąć żółć), *crepare dalla bile* (dosł. pękać z żółci), *mangiare/sputare bile* (dosł. jeść/pluć żółcią), *river-sare la propria bile su qu* (dosł. przelać swoją żółć na kogoś), *verde da/di bile* (dosł. zielony z żółci), *rodersi dalla/di bile* (dosł. psuć się od żółci), *attacco di bile* (dosł. atak żółci)⁹.

Nadmiar żółci przedostaje się do krwi nadając jej gorzkość (DMD: 464); dochodzi więc do zanieczyszczenia krwi, innymi słowy, do jej psucia. To przekonanie motywowało następujące jednostki: pol. *psuć sobie krew*; wł. *farsi cattivo sangue* (dosł. robić sobie złą krew)¹⁰. Wątroba jest wieloczynnościowym gruczołem wydzielającym żółć, stąd obecność tej nazwy w składzie komponentów związków frazeologicznych opisujących gniew: pol. *coś leży komuś na wątrobie, mieć coś na wątrobie, wątroba komuś rośnie*; wł. *rodersi il fegato* (dosł. psuć sobie wątrobę)¹¹.

W obu językach występują również jednostki odwołujące się do zaburzeń funkcjonowania żołądka i odczuć związanych z nimi: pol. *flaki się w kimś przewracają flaki mi się przewracają, kiszki się komuś skręcają/przewracają [z/od czegoś]* 'ktoś nie może czegoś spokojnie słuchać,

⁵ Por. uwagi A. Krawczyk (1991: 147) o dwóch rolach żółci we frazeologii gwarowej (żółć jako substancja reagująca na bodźce zewnętrzne; żółć jak substancja powodująca przykry, kłótniwy, konfliktowy charakter).

⁶ Wł. *giallo* 'żółty, blady, ziemisty'.

⁷ Wł. *libido* 'siny, zsiniały'.

⁸ Wł. *verde* 'zielony, blady'.

⁹ Por. pol. *ktoś bez/pozbawiony żółci, robić coś bez żółci*.

¹⁰ Warianty: *guastarsi il sangue, farsi il sangue guasto, farsi sangue amaro*.

¹¹ Warianty: *farsi scoppiare il fegato, mangiarsi il fegato, rodersi il fegato dalla rabbia, farsi il fegato marcio*.

coś go oburza, gniewa' (WSFJP: 301)¹²; wł. *avere qc sullo stomaco* (dosł. mieć coś na żołądku).

W polskich i włoskich związkach frazeologicznych zapisana została relacja między odczuwaniem gniewu a podwyższoną temperaturą ciała osoby odczuwającej tę emocję. Przykładem omawianych jednostek są następujące związki polskie i włoskie: *kipieć z gniewu, pałać/wrżeć/kipieć/płonąć gniewem*¹³, *wszystko się w kimś gotuje (z gniewu), ktoś płonie gniewem (z gniewu), zapalać gniewem, biała gorączka, dostać białej gorączki*; wł. *accendersi/ardere/avvampare/infiammarsi d'ira* (dosł. zapalić się z gniewu), *bollire di rabbia* (dosł. gotować się z wściekłości), *prendere fuoco* (dosł. zapalić się), *(sentirsi) ribollire il sangue (nelle vene)* (dosł. (czuć) jak krew gotuje się (w żyłach))¹⁴.

Nośnikami obrazu zaczerwienionej, nabiegłej krwią twarzy są jednostki motywowane przekonaniem, że gniew wywołuje zwiększone ciśnienie krwi, w wyniku czego krew uderza do głowy, powodując zaczerwienienie. Przykładem omawianych związków są następujące jednostki: pol. *krew uderzyła komuś do głowy, poczerwienieć z gniewu, rumieniec gniewu, czerwony z gniewu, płonąć gniewem, czerwony jak burak*¹⁵. We frazeologii polskiej i włoskiej obecne są również związki motywowane poczuciem nagłego zwiększonego przepływu krwi w organizmie, mianowicie *krew się w kimś burzy, burzyć w kimś krew*, wł. *(sentirsi) rimescolare il sangue* (dosł. (czuć, jak) krew się w kimś burzy).

Innym objawem gniewu, który można obserwować u odczuwającej go osoby, jest nadmierne wydzielanie śliny. Obserwacja ta została zwerbalizowana w postaci następujących frazeologizmów: pol. *pienić się z gniewu*, wł. *avere la schiuma alla bocca* (dosł. ktoś ma pianę na twarzy), *fare schiuma dalla bocca* (dosł. robić pianę z ust), *schiumare dalla rabbia/di colera* (dosł. pienić się z wściekłości/ze złości).

Opisywanie gniewu jest również możliwe poprzez odwołanie do zaburzeń funkcjonowania zmysłów, mianowicie do utrudnień w percepcji

¹² Por. *wszystko się w kimś przewraca, żołądkować się*.

¹³ Frazeologizm ten kwalifikowany jest w *Wielkim słowniku frazeologicznym języka polskiego* jako *książkowy* (WSFJP: 246).

¹⁴ Por. *(sentirsi) rimescolare il sangue*.

¹⁵ Porównanie *czerwony jak burak* może być również używane do opisywania objawów innych emocji lub objawów stanów, w jakich znajduje się dana osoba. Por. 'taki, który dostał wypieków na twarzy ze wstydu, złości lub wysiłku' (PSF: 94). Por. wł. *far andare il sangue alla testa* (dosł. spowodować, że krew idzie do głowy).

wzrokowej i słuchowej. Przykładowo w języku włoskim idiomy *non vederci piu'* (dosł. już nie widzieć) i *perdere il lume degli occhi* (dosł. tracić światło oczu) nawiązują do wyobrażenia osoby, która nie widzi z wściekłości, nie może więc rozumować logicznie z powodu silnych emocji¹⁶. Podobne konotacje odnajdujemy w polskim wyrażeniu frazeologicznym *ślepy gniew*. Warto nadmienić, że w polszczyźnie występują również związki, które odzwierciedlają przekonanie, że gniew wywołuje zaburzenia słuchu, na przykład *głuchy gniew*, *głucha złość*.

Objawy gniewu widoczne są również w jednostkach nazywających zaburzenia czynności ruchu, na przykład w polskich frazeologizmach *trząść się/dygotać/drżeć z gniewu* czy włoskim związku *fremere d'ira* (dosł. drżeć z gniewu).

W badanych językach występują frazeologizmy, które odzwierciedlają obserwacje dotyczącą zaburzeń w czynności oddychania u osób odczuwających gniew. Przykładami jednostek należących do omawianej grupy są takie frazeologizmy, jak: *wściekłość dusi kogoś*, *złość dławii kogoś*. Odczuwanie tej emocji może spowodować sapanie (pol. *sapać ze złości*; wł. *sbuffare come un toro* (dosł. sapać jak byk)). Zaburzenia mowy będące wynikiem gniewu są również oddane przez s frazeologizowane połączenia, na przykład *zaniemówić z gniewu*, *głos więźnie/uwiązł w gardle*¹⁷, *słowa więzną w gardle*. Innym objawem odczuwania gniewu, który znalazł odzwierciedlenie zarówno w polskiej, jak i włoskiej frazeologii, jest zgrzytanie zębami (pol. *zgrzytać zębami* 'złościć się'; wł. *digrignare i denti*).

3.2. WYRAŻANIE EKSPRESYJNYCH OBJAWÓW GNIEWU WE FRAZEOLOGII POLSKIEJ I WŁOSKIEJ

Reakcje ekspresyjne definiuje się jako „ruchy, gesty, mimika, postawa ciała i różne reakcje wokalne towarzyszące emocjom (...). Typowe reakcje ekspresyjne w gniewie to groźne spojrzenie, zaciśnięcie pięści i zębów, wysunięcie podbródka do przodu, uniesienie i napięcie pleców, co oznacza postawę agresywną, wyrażającą gotowość do walki” (Mikołajczuk 1994: 22). Zarówno we frazeologii polskiej, jak i włoskiej występują stałe

¹⁶ Z reguły przyczyną takiego stanu rzeczy jest gniew lub oburzenie, mogą być również inne przyczyny, na przykład głód: *non vederci piu' dalla fame* (dosł. nie widzieć z głodu).

¹⁷ Jednostka ta używana jest do opisu odczuwania silnych emocji, m.in. gniewu (PSF: 159).

połączenia wyrazowe opisujące te objawy: 21 polskich połączeń i 23 włoskich frazeologizmów.

Należą do nich między innymi związki frazeologiczne motywowane wyobrażeniem zmian wywołanych gniewem, które obserwuje się w obrębie twarzy. W wyekscerpowanym materiale występują takie jednostki, jak *twarz nabiega komuś gniewem*¹⁸. W języku włoskim gniew jest kojarzony z brzydotą, asocjacja ta znalazła odzwierciedlenie w postaci frazeologizmu *farsi brutto* (dosł. robić się brzydkim). W języku polskim podobny pogląd zapisany jest w jednostce paremii *złość piękności szkodzi*. Ponadto, w jednostkach takich jak *twarz komuś wykrzywia gniew, ktoś ma grymas gniewu na twarzy*, nieoceniających bezpośrednio można doszukać się nawiązań do omawianych skojarzeń.

Zmiany wywołane gniewem widoczne są w wyrazie oczu osoby odczuwającej tę emocję, marszczeniu brwi, grymasach na czole. Obserwacje pierwszego typu zmian znajdują odzwierciedlenie w następujących frazeologizmach: pol. *oczy komuś płoną/błyszczą/świecą/zapłonęły/zabłyły/zaświeciły itp. gniewem*¹⁹, *oczy wyszły mu z orbit/na wierzch (ze złości, ze zdziwienia, z gniewu itp.)*, *mieć wściekłe spojrzenie*; wł. *avere gli occhi fuori dalle orbite della testa* (dosł. mieć oczy na zewnątrz oczodołów), *mandare fuoco dagli occhi* (dosł. wysyłać ogień z oczu)²⁰. Zarówno w języku polskim, jak i włoskim występują związki motywowane wyglądem brwi i czoła osoby odczuwającej gniew (pol. *ktoś marszczy/jęży/stoszy brwi, marszczyć czoło*; wł. *aggrottare le sopracciglia* (dosł. marszczyć brwi), *corrugare la fronte* (dosł. marszczyć czoło)).

W badanym materiale występują również związki, które są nośnikami obrazów czynności i gestów wykonywanych przez osobę odczuwającą gniew. W funkcji tej występują „prymarne nazwy znaczących kulturowo gestów i zachowań ludzkich zrozumiałe o tyle, o ile zrozumiałe są ruchy w nich wyrażone (...)” (Pajdzińska 1999: 98). Do omawianych związków należą np. *strapparsi i capelli* (dosł. wrywać sobie włosy), *mordersi i pugni/le dita* (dosł. gryźć pięści/palce), *battere la testa contro il muro* (dosł. bić głową o mur). Warto nadmienić, że Pierangela Diadori, opi-

¹⁸ Wariant *gniew nabiega komuś do twarzy*.

¹⁹ Wariant *w czyichś oczach płonie/błyszczą/świeci/zapłonął/zabłyśnął/zaświecił gniew, gniew nabiega komuś do oczu*.

²⁰ Ostatni z wymienionych frazeologizmów może mieć również znaczenie ‘mieć namiętne spojrzenie’, por. pol. *mieć ogniste spojrzenie*.

sując włoskie gesty wyrażające złość, wymienia dwa, które sygnalizują żal połączony ze złością i irytacją: *mordersi le labbra* (dosł. zagryzanie warg) i *mordersi la mano* (dosł. przygryzanie ręki) (Diadori 1990: 36), ten ostatni motywował idiom *mordersi i pugni/le dita* (dosł. gryźć sobie pięści/palce)²¹.

Ponadto w idiomatyce włoskiej występują również związki opisujące ogólną ocenę wyglądu osoby odczuwającej gniew poprzez odwołania do zachowań zwierząt, które są agresywne²². Przykładowo frazeologia włoska ma swoim zasobie związki odzwierciedlające obserwacje dotyczące stroszenia piór i sierści. Są to dwie jednostki, z których pierwsza odwołuje się do wyobrażenia stroszenia piór (wł. *arruffare le penne*), druga zaś motywowana jest wyobrażeniem nastroszonej sierści zwierzęcia (wł. *rizzare il pelo*)²³.

3.3. WYRAŻANIE BEHAWIORALNYCH OBJAWÓW GNIEWU WE FRAZEOLOGII POLSKIEJ I WŁOSKIEJ

W zasobach frazeologicznych zarówno języka polskiego, jak i włoskiego występują jednostki nazywające behawioralne objawy gniewu, podejmowane w celu wyrażenia lub zmniejszenia go, mianowicie agresję werbalną i fizyczną, które Mikołajczuk nazywa czynnościami emocjonalnymi, oraz zerwanie kontaktu. Omawiana grupę tworzy 17 polskich połączeń i 21 włoskich frazeologizmów. Czynności służące wyrażaniu lub zredukowaniu gniewu to między innymi „uderzanie, bicie, kopanie, gryzienie i inne, także słowne przejawy agresywnego zachowania (...)” (Mikołajczuk 1994: 22). Do związków, które werbalizują agresję słowną należą następujące jednostki, jak: pol. *krzyczeć/wrzeszczeć/ryczeć/przeklinać/kląć z gniewu, krzyknąć coś ze złością*; wł. *saltare adosso* (dosł. skoczyć na kogoś), *dirne un'ira di Dio* (dosł. wyrazić gniew Boży)²⁴.

²¹ Por. frazeologizm gestualny funkcjonujący w angielszczyźnie *to put/stick two fingers up at sb/sth* (dosł. wystawić dwa palce na kogoś).

²² Nazwy zwierząt występują licznie jako substantywne komponenty sfrazeologizowanych porównań, które opisują ludzi czujących gniew (Århmmer 2009).

²³ Związek *arruffare le penne* używany jest do opisywania osoby odczuwającej gniew lub strach (Q: 389), natomiast frazeologizm *rizzare il pelo* odnosi się do ludzi, którzy odczuwają gniew, strach lub obrzydzenie (Q: 388).

²⁴ Por. *fare casino/casotto/bordello/cagnara/baciara/un macello/il finimondo/il diavolo a quattro/casamicciola/un pandemonio/il diavolo e la versiera/un bailamme/un cancan/un'ira di Dio, avere un diavolo per capello, fare il diavolo a quattro* (por. CA: 206).

Przejawy agresji fizycznej będącej objawami gniewu wyrażane są przez takie frazeologizmy, jak: pol. *kopać/gryźć/bić z gniewem* (z *gniewu*). Inny przejaw gniewu, zerwanie kontaktu, werbalizowany jest w postaci następujących związków: pol. *odrzucić coś z gniewem, odwrócić się z gniewem, odchodzić/odejść w gniewie*.

Kolejną grupę jednostek stanowią frazeologizmy opisujące brak kontroli. Należą do niej takie jednostki, jak włoski frazeologizm *uscire dai gangheri/essere fuori dai gangheri* (dosł. wyjść z zawiasów/być poza zawiasami)²⁵ czy polskie jednostki *wyjść z siebie i stracić panowanie nad sobą*.

W języku włoskim występuje również frazeologizm odwołujący się do wyobrażenia osoby podskakującej z gniewu, mianowicie związek *saltare per aria* (dosł. skakać w powietrzu). W polszczyźnie występują z kolei takie jednostki, mające w swoim składzie czasowniki ruchu, jak: *miotąć się w gniewie, rzucać się w gniewie, zatrząść się z gniewu* (SFJP: 249).

4. MIĘDZYJĘZYKOWE EKWIWALENTY ZWIĄZKÓW FRAZEOLÓGICZNYCH WYRAŻAJĄCYCH OBJAWY GNIEWU

Pojęcie ekwiwalencji międzyjęzykowej jest jednym z kluczowych z punktu widzenia translatoryki (*Mała encyklopedia przekładoznawstwa* 2000: 68–75). Ekwiwalencja stałych połączeń wyrazowych może być analizowana na wielu płaszczyznach, na przykład ekwiwalencji kontekstowej czy opisu frazeograficznego. Efektem tychże analiz jest tworzenie typologii bazujących na różnorodnych kryteriach (Sułkowska 2003; 2004; 2006).

Przykładowo, Zdzisław Wawrzyniak przeprowadza podział dychotomicznie, wyodrębniając jednostki frazeologiczne, które mają odpowiedniki niefrazeologiczne lub frazeologiczne, przy czym w przypadku tych drugich zwraca uwagę na zgodność obrazowania jednostek frazeologicznych lub jej brak (idiomy o kongruentnych obrazach; idiomy bez kongruencji obrazowej) (Wawrzyniak 1991: 50–51; por. Piotrowska 2003: 80–81). Wśród omawianych jednostek frazeologicznych można wskazać idiomy mające idiomatyczne odpowiedniki w drugim języku (idiomy o kongruentnych obrazach, idiomy bez kongruencji obrazowej) oraz idiomy o odpowiednikach niefrazeologicznych (Wawrzyniak 1991: 50–51).

²⁵ Por. *ritornare nei gangheri* (dosł. wrócić do zawiasów) 'przyjść do siebie, wrócić do położenia równowagi'.

Szczegółowiej analizuje obrazowość międzyjęzykowych ekwiwalentów Leon Zaręba, który stwierdza, że „porównując obrazowość we frazeologizmach polskich i francuskich łatwo dojść do stwierdzenia, że mogą tu zachodzić cztery przypadki: 1) całkowite podobieństwo, czyli identyczność obrazu, 2) częściowe podobieństwo, czyli analogia obrazu, 3) różnica obrazu i wreszcie, 4) stosunek: obraz : brak obrazu” (Zaręba 1988: 114).

Z kolei Marek Laskowski wymienia trzy rodzaje ekwiwalentów stałych połączeń wyrazowych: idiom w języku docelowym, wyraz (mający identyczne lub bardzo zbliżone znaczenie do danego frazeologizmu), tłumaczenie opisowe (Laskowski 2003: 144). Krzysztof Hejwowski pisze o następujących sposobach tłumaczenia idiomów: użycie idiomu o bardzo podobnej formie i sensie w języku docelowym; dobranie idiomu języka docelowego, którego znaczenie jest podobne, choć obraz inny; syntagmatyczne przetłumaczenie idiomu języka wyjściowego (Hejwowski 2004: 109).

Oprócz wymienionych typów ekwiwalentów w niektórych zestawieniach uwzględnia się również pseudo-ekwiwalenty, inaczej zwane fałszywymi przyjaciółmi (Gläser 1999; 2000). Są to jednostki, które są formalne podobne do struktur występujących w języku docelowym, jednak różnią się znaczeniem, częstotliwością występowania, zabarwieniem stylistycznym itp.

4.1. EKWIWALENTY ABSOLUTNE

Do ekwiwalentów absolutnych należą związki o identycznej strukturze i tożsamym składzie leksykalnym, które mają również zbliżone zabarwienie stylistyczne. Warto zwrócić uwagę na fakt, że we współczesnym językoznawstwie określa się te jednostki mianem quasi-ekwiwalentów, ponieważ absolutna korespondencja wszystkich parametrów, takich jak zabarwienie stylistyczne, częstotliwość użycia itp., należy uznać za zjawisko czysto teoretyczne (Fiedler 2007: 118; Szerszunowicz 2009: 323–346). Niemniej jednak wyróżniają się one na tle innych ekwiwalentów z racji dużego podobieństwa formy i składu, stanowiąc wyrazistą, łatwą do wyodrębnienia grupę odpowiedników. W badanym materiale występuje 37 par quasi-ekwiwalentów.

Należą do niej między innymi jednostki frazeologiczne motywowane wiedzą przednaukową: pol. *wylać na kogoś całą swą żołąć*, wł. *ri-versare la propria bile su qu*. Liczne związki mające quasi-ekwiwalenty to

frazeologizmy odzwierciedlające obserwacje osób odczuwających gniew, na przykład: pol. *ktos zapienił się z gniewu*, wł. *schiumare dalla rabbia/di colera*; *pienić się ze złości pałać/wrzeć/kipieć/płonąć gniewem*), wł. *accendersi/ardere/avvampare/infiammarsi d'ira*; pol. *trząść się, dygotać, drżeć z gniewu*, wł. *fremere d'ira*; pol. *psuć sobie krew*, wł. *guastarsi il sangue*; pol. *ktos marszczy/jeży/stroszy brwi, marszczyć czoło*; wł. *aggrottare le sopracciglia, corrugare la fronte*; PSPW).

Powyższe zestawienie pokazuje, że frazeologizmy nazywające fizjologiczne objawy gniewu są bardzo podobne w badanych językach. Można to tłumaczyć tym, że mają one podłoże biologiczne, jednak należy pamiętać, że mimo to, na co zwraca uwagę Pajdzińska, „mogą one być traktowane jako w pewnym stopniu konwencjonalne” (Pajdzińska 1999: 98), co jest bardzo istotne w perspektywie kontrastywnej.

4.2. EKWIWALENTY CZĘŚCIOWE

Ekwiwalenty częściowe to związki frazeologiczne, których odpowiednikami są obcojęzyczne spetryfikowane konstrukcje wyrazowe. Należy podkreślić, że mogą być to jednostki kongruentne pod względem obrazowania lub mające tożsame znaczenie frazeologizmy różniące się obrazowością. Ekwiwalenty częściowe stanowią grupę złożoną z 21 związków polskich i 35 jednostek włoskich.

4.2.1. EKWIWALENTY FRAZEOLÓGICZNE KONGRUENTNE POD WZGLĘDEM OBRAZOWANIA

Niektóre z badanych związków nazywających objawy gniewu mają odpowiedniki, które są kongruentne pod względem obrazowania, ale wykazują różnice formalne i rozbieżności – zazwyczaj nieznaczące – w składzie komponentów. W badanym materiale występuje 13 par związków frazeologicznych o tożsamym obrazowaniu.

Przykładowo, polska jednostka *psuć sobie krew* ma włoski odpowiednik frazeologiczny w postaci związku *farsi cattivo sangue* (dosł. *robić sobie złą krew/robić sobie zepsutą krew/robić sobie gorzką krew*)²⁶. Mimo rozbieżności w składzie komponentów, porównywane idiomy są nośnikami tożsamego obrazu. Podobnie jest w przypadku polskiej frazy *oczy wyszły*

²⁶ Wariant *farsi il sangue guasto farsi sangue amaro*.

mu z orbit «na wierzch» (ze złości, ze zdziwienia, z gniewu itp.) i jej włoskiego odpowiednika *ha gli occhi fuori delle orbite* «della testa» (dosł. mieć oczy poza orbitami «głowy») (WSWP, III: 687).

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w obrębie omawianej grupy występuje gradacja ekwiwalencji. Niektóre jednostki wykazują wyższy stopień bliskości obrazowania, kongruencję jądrową, inne – również kongruentne pod względem obrazowania – wykazują większe różnice. Przykładem jednostki, której międzyjęzykowe odpowiedniki przekazują tożsamy obraz, jest polski związek *któs zapienił się z gniewu*. W języku włoskim znajdujemy korespondujące frazeologizmy, w których składzie występują różnice w stosunku do polskiego idiomu: *avere la schiuma alla bocca* (dosł. mieć pianę na ustach), *fare schiuma dalla bocca* (dosł. robić pianę na ustach)²⁷.

Analogiczna relacja zachodzi między włoskimi jednostkami *diventare verde dalla bile* i *farsi verde per la rabbia* a ich polskim odpowiednikiem *zzielnieć z wściekłości*. We wszystkich frazeologizmach występuje odwołanie do zielonkawego odcienia cery wywołanego nadmiernym wydzielaniem żółci. Podobnie jest w przypadku innej pary frazeologizmów, mianowicie polskiej jednostki *wszystko się w kimś gotuje z gniewu* i włoskiej *bollire di rabbia* (dosł. wrzeć z wściekłości)²⁸. Stosunkowo dużą zbieżność obrazowania wykazują włoski idiom *mandare fuoco dagli occhi* (dosł. wysyłać ogień z oczu) i jego polski odpowiednik *mieć wściekłe spojrzenie*.

Przykładem związków, których obrazowanie można uznać za peryferyjnie kongruentne, są włoskie frazeologizmy *rodersi il fegato* (dosł. psuć sobie wątrobę) i *mangiarsi il fegato* (dosł. zjeść sobie wątrobę) oraz ich polski odpowiednik *mieć coś na wątrobie*. Wszystkie jednostki motywowane są potoczną wiedzą na temat problemów z wątrobą wynikających z odczuwania silnych emocji negatywnych, w tym gniewu. W omawianych związkach występują trzy różne czasowniki, które budują znaczenia tychże jednostek, różnicując je. Podobna relacja zachodzi między następującymi jednostkami: pol. *żółć kogoś zalewa z gniewu/ze złości*; wł. *ingoiare bile* (dosł. połknąć żółć), *crepare dalla bile* (dosł. pękać od żółci), *mangiare/sputare bile* (dosł. jeść żółć/pluć żółcią), *riversare la propria bile su qu*

²⁷ Omawiany związek polski ma również odpowiednik absolutny w postaci frazeologizmu *schiumare dalla rabbia/cholera* (dosł. pienić się z wściekłości/gniewu).

²⁸ Podobnie jak w przypadku frazeologizmu *pienić się ze złości*, jednostka ta ma odpowiedniki, które można zaliczyć do absolutnych, np. *gotować się ze złości*, *kipieć ze złości*.

(dosł. wylać swoją żółć na kogoś), *verde di bile* (dosł. zielony od żółci), *rodersi dalla bile* (dosł. psuć się od żółci). Wszystkie te jednostki wykazują zbieżność obrazowania przy pewnych drobnych różnicach formalnych.

4.2.2. EKWIWALENTY FRAZEOLÓGICZNE NIEKONGRUENTNE POD WZGLĘDEM OBRAZOWANIA

W badanym materiale występują również związki, których odpowiedniki są frazeologizmami niekongruentnymi pod względem obrazowania, odwołują się bowiem do innych wyobrażeń, wykorzystując inne jednostki leksykalne i struktury do wyrażania danego znaczenia. Do omawianej grupy należy 10 polskich związków oraz 22 włoskie frazeologizmy.

Przykładowo w języku włoskim występują frazeologizmy opisujące objawy gniewu mające w swoim składzie komponent *diavolo* ('diabeł'). Pierwszym z nich jest frazeologizm *avere un diavolo per capello* (dosł. mieć diabła w głowie) o znaczeniu 'być mocno rozzłoszczonym, być wściekłym'²⁹. Jego potencjalnymi międzyjęzykowymi odpowiednikami mogą być następujące polskie frazeologizmy: *kipieć/wrzeć/gotować się ze złości, żółć kogoś zalewa ze złości* itp. Polskie odpowiedniki mają charakter frazeologiczny, są jednak nośnikami zupełnie innego obrazu.

Drugim idiomelem włoskim niemającym kongruentnego obrazowo odpowiednika we frazeologii polskiej jest związek *fare il diavolo a quattro* (dosł. być diabłem po cztery) o znaczeniu 'wściekać się, pieklić się, robić rwetes'. Opracowania frazeograficzne wiążą motywację idiomu ze średniowiecznymi świętymi obrazami, na których diabeł był ważną postacią obok madonny, Boga, duszy i świętych³⁰.

Interesującym przykładem jest relacja między frazeologizmem *uscire dai gangheri* (dosł. wyjść z zawiasów), mającym wariant *essere fuori dai gangheri*, a polskim odpowiednikiem frazeologicznym *wyjść z siebie*³¹. W obrazowaniu obu porównywanych frazeologizmów widoczne jest pewne podobieństwo przejawiające się w wykorzystaniu metafor ruchu skierowanego na zewnątrz. Elementy dookreślające różnicują jednak znaczenie warstwę obrazową analizowanych jednostek. Podobnie jest w przy-

²⁹ Idiom ten używany jest również w znaczeniu 'mieć urwanie głowy'.

³⁰ Nazwa popularna *grandi diavolerie* i *piccole diavolerie* (cztery diabły). Por. pol. *pieklić się*.

³¹ Por. *ritornare nei gangheri* (dosł. powrócić do zawiasów), pol. *przysiąc do siebie*.

padku związków *rodarsi dalla bile* (dosł. psuć się od żółci) i polskiego *psuć sobie krew*.

Interesującą grupę ekwiwalentów stanowią jednostki mające w swoim składzie nazwy kolorów. Przykładowo frazeologizm *verde (giallo, libido) dalla (di) bile* (dosł. zielony, (żółty, blady) od żółci) ma w jednym z dwujęzycznych słowników przyporządkowany polski ekwiwalent *purpurowy ze złości* (LIW: 31). W *Uniwersalnym słowniku włosko-polskim* związek *essere giallo dalla rabbia* (dosł. być żółtym ze złości) traktowany jest jako tożsamy znaczeniowo z polskim *być sinym ze złości* (USWP: 489)³². Rozbieżności obrazowania częstokroć są ważnym czynnikiem wpływającym na dobór ekwiwalentu przekładowego.

4.3. EKWIWALENTY NIEFRAZEOLOGICZNE

Wśród badanych frazeologizmów są również związki, których odpowiedniki mają charakter niefrazeologiczny, czyli posiadają odpowiedniki wielowyrazowe, które nie są stałymi połączeniami jednostek słownikowych, lub ekwiwalenty jednowyrazowe, które stanowią bardzo ważną grupę w badaniach konfrontatywnych.

Elisabeth Piirainen i Dimitrij Dobrowol'skij podkreślają, że wyłącznie jednowyrazowych metafor możliwe jest w analizie jednego języka, nie zaś w perspektywie międzyjęzykowej, ponieważ odpowiednikiem frazeologizmu może być właśnie jednowyrazowa metafora (Dobrowol'skij, Piirainen 2005: 352). Omawiane odpowiedniki nie stanowią jednorodnej grupy, niektóre z nich nie są obrazowe i nie mają nacechowania stylistycznego, zajmują więc najniższą pozycję na skali ekwiwalencji, inne natomiast są bliższe korespondującym frazeologizmom z racji identycznej lub zbliżonej obrazowości (Szczeszunowicz 2008: 175–192). Grupa ta obejmuje 17 polskich frazeologizmów i 15 włoskich połączeń.

4.3.1. EKWIWALENTY NIEFRAZEOLOGICZNE O ZBLIŻONEJ OBRAZOWOŚCI

Niefrazeologiczne obcojęzyczne ekwiwalenty są luźnymi kombinacjami wyrazowymi lub wyrazami. W przypadku niektórych idiomów należących do omawianej grupy możliwe jest przyporządkowanie im obu

³² Por. wł. *diventare giallo di paura* (dosł. stać się żółtym ze strachu) i pol. *zblednąć ze strachu*. Por. *giallo* 'żółty', ale również: 'blady', 'ziemisty' (WSWP, II: 141–142).

typów ekwiwalentów, na przykład włoski idiom *avere un diavolo per capello* posiada dwa polskie odpowiedniki, z których pierwszy to ekwiwalent opisowy *być mocno rozzłoszczonym*, drugi zaś jest wyrazowy *pieklić się*. Komponent *diavolo* ('diabeł'), obecny w kilku idiomach włoskich, np. *avere un diavolo per capello*, *fare il diavolo a quattro*, *grandi diavolerie*, *piccole diavolerie*, należy do tego samego kręgu semantycznego co wyraz *inferno* ('piekło'). W języku polskim odnajdujemy ekwiwalent omawianego związku – derywat czasownikowy od rzeczownika *piekło*, mianowicie *pieklić się*. Porównanie obrazowości polskiego ekwiwalentu wyrazowego z obrazowością włoskiej jednostki wykazuje podobieństwo.

Włoski związek *avere qc sullo stomaco* (dosł. mieć coś na żołądku) ma polski odpowiednik wyrazowy *żołądkować się*, który jest derywatem polskiego wyrazu *żołądek*. Słowo jest ekwiwalentem jednego z komponentów frazeologizmu włoskiego, tj. *lo stomaco*. Obrazowanie polskiego ekwiwalentu wykazuje pewną zbieżność z przekazywanym przez włoski idiom – odsyła do tożsamyh wyobrażeń na temat związku odczuwania negatywnych emocji i reakcji człowieka odczuwanych w żołądku.

4.3.2. EKWIWALENTY NIEFRAZEOLÓGICZNE BEZ KONGRUENCJI OBRAZOWEJ

Wśród badanych jednostek występują również związki, które mają odpowiedniki niefrazeologiczne niemające tożsamej obrazowości, co idiomy. Przykładowo, włoski związek frazeologiczny *verde di bile* (dosł. zielony z żółci) ma polski słownikowy ekwiwalent wyrazowy *wściekły*, który nie odwołuje się do wyobrażenia kolorystycznego twarzy osoby odczuwającej gniew.

5. WNIOSKI

Analiza polskich i włoskich frazeologizmów opisujących objawy gniewu wykazała, że największa liczba odpowiedników to ekwiwalenty frazeologiczne, kongruentne obrazowo lub operujące odmienną obrazowością, co można wiązać z potrzebą metaforycznego mówienia o uczuciach. Dużą zbieżność wykazują połączenia motywowane wiedzą przednaukową oraz jednostki powstałe na bazie obserwacji osoby odczuwającej emocję gniewu. Uwagę zwracają różnice występujące w polskich i włoskich idiomach gestualnych. Stosunkowo nieliczne są niefrazeologiczne odpowiedniki badanych połączeń wyrazowych.

Podsumowując, analiza wyekscerpowanych jednostek pozwala stwierdzić, że stanowią one więc zbiór związków frazeologicznych o wysokim stopniu korespondencji. Należy jednak podkreślić, że precyzyjne określenie stopnia ich ekwiwalencji wymaga dalszych badań, a zwłaszcza konfrontacji związków poświadczonych frazeograficznie z ich użyciami w korpusach obu badanych języków.

WYKAZ CYTOWANYCH SŁOWNIKÓW

- CA – Turrini G. i in., 1995, *Capire l'antifona. Dizionario dei modi di dire con esempi d'autore*, Bologna.
- DDP – Selene A., *Dizionario dei proverbi*, Milano 2001.
- DMD – Quartu B. M., 2001, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Milano.
- DeM – De Mauro T., 2000, *Il dizionario della lingua italiana*, Milano.
- LIW – Zardo M., 2002, *Langenscheidt 1000 idiomów włoskich*, przekład i adaptacja A. Rylukowska, Warszawa.
- PSF – Głowińska K., 2000, *Popularny słownik frazeologiczny*, Warszawa.
- PSWP – Meisels W., 1996, *Podręczny słownik włosko-polski. Dizionario pratico italiano-polacco*, t. I–II, Warszawa.
- SFJP – Skorupka S., 1999, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. I–II, Warszawa.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, 2003, red. S. Dubisz, t. I–IV, Warszawa.
- USWP – *Uniwersalny słownik włosko-polski. Dizionario universale italiano-polacco*, 2004, red. M.K. Podracka, Warszawa.
- WSFJP – Müldner-Nieckowski P., 2003, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- WSWP – Cieśla H., Jamrozik E., Sikora Penazzi J., 2002, *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, t. II, Warszawa.

LITERATURA

- Århmmer N., 2009, *sü mäǟl as en meelen „so wütend wie eine Windmühle“ Phrasologische Vergleiche vom Typ Adj. + wie + Nomen im Sinnbereich des Zorns (mit besonderer Berücksichtigung der germanischen Dialekte)*, [w:] *Phraseologie disziplinär und interdisziplinär*, red. C. Földes, Tübingen, s. 55–70.
- Diadori P., 1990, *Senza parole. 100 gesti degli italiani*, Roma.
- Dobrovolskij D., Piirainen E., 2005, *Figurative Language: Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives*, Amsterdam.
- Gläser R., 1999, *Phraseological Units as False Friends in English and German*, [w:] *Вестник Московского Университета, Научный Журнал, Серия 19, Лингвистика: международная коммункация 4*, Москва, s. 25–35.

- Gläser R., 2000, *Phraseologismen als falsche Freunde*, [w:] *Foreign Language Studies. English in the Modern World. Festschrift for Hartmut Breitzkreuz on the Occasion of his Sixtieth Birthday*, red. M. Dakowska, Frankfurt/M., s. 213–226.
- Gruszczynska E., 2003, *Gniew po polsku i po szwedzku*, [w:] *Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata*, red. A. Duszak, N. Pawlak, Warszawa, s. 125–137.
- Hejwowski K., 2004, *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Warszawa.
- Ishida P., 2004, *A semantic analysis of Japanese anger idioms (with a view toward contrastive analysis)*, „Tsukuba Journal of Applied Linguistics” 11, s. 1–15.
- Ishida P., 2005, *A method for contrastive analysis of idioms: Japanese and English idioms of anger*, [w:] *Phraseology 2005. The many faces of Phraseology. An interdisciplinary conference*, red. C. Cosme, C. Gouverneur, F. Meunier, Louvain, s. 193–198.
- Jakubowicz M., 1999, *Badania etymologiczne w rekonstrukcji językowego obrazu świata*, [w:] *Przeszość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, s. 125–126.
- Jędrzejko E., 1998, *Wstyd po polsku – czyli o czym mówią słowa. Kategorie kulturowe z perspektywy współczesnej lingwistyki*, [w:] *Wstyd w kulturze*, red. E. Kosowska, Katowice, s. 12–18.
- Jędrzejko E., 2000, *O językowych wykładnikach pojęcia WSTYD w różnych koncepcjach opisu*, „Język a kultura”, t. 14, *Uczucia w języku i tekście*, red. I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław, s. 60–75.
- „Język a kultura”, 2000, t. 14, *Uczucia w języku i tekście*, red. I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław.
- Karaś A., 2002, *Językowa konceptualizacja uczuć z grupy strachu na podstawie konstrukcji werbo-nominalnych*, „Poradnik Językowy” 4, s. 27–35.
- Kövecses Z., *Metaphor and metonymy in cognitive linguistics*, [w:] *Cognitive Linguistics: A User-friendly Approach*, red. K. Turewicz, Szczecin 2005, s. 13–34.
- Krawczyk A., 1991, *Ciało człowieka w świetle frazeologii gwarowej*, „Język a kultura”, t. 1, *Podstawowe pojęcia i problemy*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław, s. 143–147.
- Krzyżanowska A., 2005a, *O polskiej tęsknocie i francuskiej nostalgii*, „Poradnik Językowy” 1, s. 49–59.
- Krzyżanowska A., 2005b, *Różne języki – różne uczucia (o polskiej tęsknocie i francuskiej nostalgii)*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia III*, t. 3, *Język polski i języki obce – kontakty, kultura, dydaktyka*, red. M. Dąbrowska, Kraków, s. 41–48.
- Krzyżanowska A., 2008, *Pole semantyczne pojęcia ‘smutku’ w języku polskim i francuskim*, [w:] *Pojęcie, słowo, tekst*, red. nauk. R. Grzegorzczakowa, K. Waszakowa, Warszawa, s. 61–78.
- Laskowski M., 2003, *Semantische und pragmatische Aspekte der deutschen und polnischen Phraseologie*, Zielona Góra.
- Maalej Z., 2004, *Figurative language on anger. Expressions in Tunesian Arabic: An extended view of embodiment*, „Metaphor and Symbol” 19, s. 51–75.

- Mała encyklopedia przekładoznawstwa*, 2000, red. U. Dąbska-Prokop, Częstochowa.
- Matsuki K., 1995, *Metaphors of anger in Japanese*, [w:] *Language and the Cognitive Construal of the World*, red. J. R. Taylor, R. E. MacLaury, Berlin, s. 137–151.
- Mikołajczuk A., 1994, *Objawy emocji gniewu utrwalone w polskich metaforach potocznych*, „Poradnik Językowy” 7, s. 20–29.
- Mikołajczuk A., 1999, *Gniew we współczesnym języku polskim. Analiza semantyczna*, Warszawa.
- Mikołajczuk A., 2003, *Konceptualizacja gniewu w polszczyźnie w perspektywie porównawczej*, [w:] *Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata*, red. A. Duszak, N. Pawlak, Warszawa, s. 111–123.
- Mischler III J. J., 2009, *The embodiment / culture continuum. A historical study of conceptual metaphor*, [w:] *Formulaic Language*, t. I. *Distribution and historical change*, red. R. Corigan, E. A. Moravcsik, H. Ouali, K. M. Wheatley, Amsterdam/Philadelphia, s. 261–262.
- Pajdzińska A., 1999, *Jak mówimy o uczuciach? Poprzez analizę frazeologizmów do językowego obrazu świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 83–101.
- Pajdzińska A., 2003, *Obraz tęsknoty w polszczyźnie*, *Zeszyty Naukowe WSHE w Łodzi*, „Językoznawstwo”, Seria I, z. 3 (41), s. 7–17.
- Pamies Bertrán A., Iñesta Mena E. M., 2000, *El MIEDO en las unidades fraseológicas: enfoque interlingüístico*, „Language Design” 3, s. 43–79.
- Piirainen E., 2008, *Figurative phraseology and culture*, [w:] *Phraseology. An interdisciplinary perspective*, red. S. Granger, F. Meunier, Amsterdam–Philadelphia, s. 207–228.
- Piotrowska M., 2003, *Learning Translation – Learning the Impossible*, Kraków.
- Puzynina J., 2000, *Uczucia a postawy we współczesnym języku polskim*, „Język a kultura”, t. 14, *Uczucia w języku i tekście*, red. I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław, s. 9–24.
- Schwarz-Friesel M., 2007, *Sprache und Emotion*, Tübingen.
- Spagińska-Pruszek A., 2005, *Język emocji. Studium leksykalno-semantyczne rzeczownika w języku polskim, rosyjskim i serbsko-chorwackim*, Łask.
- Sułkowska M., 2003, *Séquences figées. Étude lexicographique et contrastive. Question d'équivalence*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Sułkowska M., 2004, *Traitement contrastif des séquences figées (SF) et problème de leur équivalence interlinguale*, „Neophilologica”, 16, s. 189–200.
- Sułkowska M., 2006, *Międzyjęzykowa ekwiwalencja frazeologizmów na przykładzie związków somatycznych w języku polskim, francuskim i włoskim*, „Poradnik Językowy” 6, s. 6–16.
- Szerszunowicz J., 2008, *Jednowyrazowe ekwiwalenty obcojęzycznych związków frazeologicznych (na materiale wybranych języków europejskich)*, „Białostockie Archiwum Językowe” 8, s. 175–192.

- Szerszunowicz J., 2009, *Quasi-ekwiwalenty związków frazeologicznych w teorii, frazeologii i translatoryce*, „Białostockie Archiwum Językowe” 9, s. 323–346.
- Tomczak K., 1994, *Frazeologizmy nazywające strach w języku polskim*, „Poradnik Językowy” 9, s. 26–33.
- Tyrpa A., 2005, *Frazeologia somatyczna. Związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała w gwarach polskich*, Łask.
- Wawrzyniak Z., 1991, *Praktyczne aspekty translacji literackiej na przykładzie języków niemieckiego i angielskiego*, Warszawa.
- Wierzbicka A., 2001, *A culturally salient Polish emotion: przykro* [‘pshickro’], „International Journal of Group Tensions”, t. 30, 1, s. 3–27.
- Zaręba L., 1988, *Polskie i francuskie frazeologizmy w ujęciu leksykograficznym*, Kraków.

PHRASEOLOGICAL UNITS DESCRIBING SYMPTOMS OF ANGER IN POLISH AND ITALIAN. A CONTRASTIVE ANALYSIS

Summary

The focal issue of the paper is how symptoms of anger are expressed in Polish and Italian phraseological units. Expressing anger is discussed as a culture-specific phenomenon, which is reflected in language. The analysis of units excerpted from mono- and bilingual phraseographic works aims to determine differences and similarities in the conceptualization of symptoms of anger in both languages. The units excerpted are divided into three groups: the first group of units is composed of idioms motivated by physiological changes occurring due to anger; the second contains units motivated by expressive symptoms of anger, while the third one is composed by units motivated by the observations of typical behaviour caused by anger. As a result of the analysis the following groups of equivalents are distinguished: full equivalents, more precisely called quasi-equivalents, partial equivalents (further subdivided into units of pictorial congruence and the units whose imagery differs), non-phraseological equivalents (further subdivided into units of pictorial congruence and those devoid of imagery). The results of a quantitative analysis of equivalents are discussed for each group.